

> Retouradres Postbus 20952 2500 EZ Den Haag

Burgemeester en Wethouders van Hilversum
Mw. Nicolien van Vroonhoven - wethouder
Monumentenzorg
Postbus 9900
1201 GM Hilversum

College van Rijksadviseurs

Korte Voorhout 7
Postbus 20952
2500 EZ Den Haag

Contactpersoon

Teun van den Ende

E teun.vandenende@
rijksoverheid.nl
M 06-11301537

Kenmerk

CRa-20161227

Uw kenmerk

S/33345S

Afschrift aan:

Projectgroep UNESCO-
nominatie Zonnestraal
Mw. drs. Mirjam Blott
(projectleider)

Datum 3 januari 2017

Betreft Advies over de landschappelijke betekenis van Zonnestraal

Zeer geachte mevrouw van Vroonhoven,

In de brief van 7 juni jongstleden vroeg u het College van Rijksadviseurs (CRa) om advies over de historische, actuele en toekomstige waarden van het landschap waarvan de gebouwen van de arbeids- en nazorgkolonie Zonnestraal deel uitmaken. U deed dit verzoek omdat u samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verantwoordelijk bent voor de totstandkoming van een compleet, consistent en gedragen UNESCO-nominatiedossier met het oog op de door de Minister van OCW beoogde Werelderfgoedstatus van de nazorgkolonie Zonnestraal.

De behoefte aan een landschappelijke verkenning werd duidelijk tijdens een expertmeeting eerder dit jaar, georganiseerd door projectleider Mirjam Blott, onder voorzitterschap van Eric Luiten, toenmalig Rijksadviseur voor Landschap en Water. Daaruit bleek dat de inzichten over de historische betekenis en de attributen van het gebouwde ensemble van Zonnestraal snel convergeerden, maar dat er meer houvast nodig was bij de vraag welke kenmerken van het omringende landschap als essentieel voor de nominatie moeten worden gekwalificeerd. U gaf daarop aan veel belang te hechten aan helderheid over de historische samenhang tussen gebouwen en landschap omdat bij het formuleren van de *Outstanding Universal Values* van Zonnestraal de notie van een integraal zorglandschap in beeld is gekomen. U hecht aan duidelijkheid over de ruimtelijke essenties van het ensemble in het licht van een mogelijk siteholderschap van het Werelderfgoed en de samenstelling van een nieuw bestemmingsplan/omgevingsplan voor het gehele gebied. Die helderheid verschaffen wij u nu in de vorm van voorliggend advies dat op ons verzoek door Eric Luiten is afgerond.

Kort na binnenkomst van uw adviesverzoek hebben wij MTD Landschapsarchitecten opdracht gegeven de landschappelijke verkenning te verrichten. De opdracht was om (1) de bestaande topografie 'te ontbinden in factoren', zodat de verschillende ontstaansmotieven en herkomsten van het huidige landschap duidelijk worden, (2) een landschappelijke reconstructie te ontwerpen van die onderdelen die toegerekend kunnen worden aan het tijdvak

Datum
3 januari 2017

Kenmerk
CRa-20161227

Zonnestraal, (3) een suggestie te doen voor de begrenzing van de *property* en een indicatie te geven van een mogelijke bufferzone, zoals voorgeschreven door UNESCO en (4) een suggestie te doen voor de voortgaande ontwikkelbaarheid van het ensemble (zowel sloop als nieuwbouw) met een scherp oog op de kwaliteiten van het Werelderfgoed Zonnestraal. Een 50% versie van de verkenning is met de experts besproken en een 80% versie is voorgelegd aan het College van B&W. Naar onze mening heeft MTD zich voortreffelijk gekweten van de hun gestelde vraag. Ik stuur u de definitieve verkenning mee als bijlage bij dit advies.

In de verkenning wordt bevestigd dat een substantieel deel van de huidige landschappelijke structuur rondom Zonnestraal deel uitmaakt van de historische episode waarin de bouw, het gebruik en het beheer van de nazorgkolonie plaatsvond. Aan dat zorglandschap ging een lange ontginnings- en gebruiksgeschiedenis vooraf en is ook een latere geschiedenis toegevoegd. Uit de ontrafeling van de landschappelijke patronen door MTD valt af te leiden dat de vestiging van Zonnestraal mede werd ingegeven door de toenmalige kwaliteit van het terrein en dat de nieuwbouw zorgvuldig en slim is verankerd in dat unieke landschap. De verkenning maakt de essenties van de landschappelijke structuur expliciet en geeft ze een begrenzing.

Dit inzicht heeft geleid tot een schetsontwerp voor de reconstructie van het landschap dat recht doet aan de Werelderfgoedstatus. De schets voor de reconstructie is compromisloos in die zin dat de toevoegingen en aanpassingen die na de ontmanteling van de nazorgkolonie zijn gedaan en die de essentiële structuur ondermijnen zijn bestempeld als te slopen c.q. ongedaan te maken. Dat geldt ook voor een paar inrichtingsmaatregelen die recent zijn doorgevoerd. MTD ziet op drie locaties goede mogelijkheden voor bescheiden nieuwbouw: bij de Pampahoeve, in aanvulling op de recent gebouwde zorgwoningen en op het perceel bij de historische nazorgwoningen aan de rand van het gebied. Zo ontstaat er een ruimtelijk (dat wil zeggen bouwkundig én landschappelijk) perspectief dat dienst kan doen als onderlegger voor het Management Plan dat hoort bij het nominatiedossier en voor het Bestemmingsplan van de gemeente Hilversum.

Ons centrale advies is om dicht in de buurt te blijven van het geschetste perspectief. Het vormt een krachtig kader voor allerlei overwegingen en beslissingen die de bescherming, het gebruik en het beheer van het terrein betreffen. Meer in het bijzonder doen we een aantal concrete aanbevelingen:

1   Neem het voorstel voor de begrenzing van de *property* over. De grens is getrokken op basis van het inzicht dat in het historische Zonnestraal de gebouwen en het landschap een onlosmakelijke, wederzijdse relatie hadden, in topografische, in functionele en in architectonische zin. De grens markeert dus op heldere wijze het historische ensemble, is nu in het veld terug te vinden en verschaft de stedelijke omgeving planologische stabiliteit.

2 De suggestie van MTD is om met de bufferzone aan te sluiten op de buitenrand van de bebouwing van respectievelijk Hilversum en van Nieuw-Loosdrecht. We adviseren die suggestie over te nemen in het dossier. Zuidelijk van het kerngebied moet het uitzicht over de heide vanuit en naar het voormalige hoofdgebouw worden geborgd; ook dat rechtvaardigt een bufferzone. Het voorstel om ook de Hoorneboegse Heide in het oosten mee te nemen in die begrenzing lijkt ons verdedigbaar vanuit het gegeven dat Zonnestraal is verankerd op de gradiënt van zand (bos en heide) naar veen (grasland) en dus niet alleen een ontstaansrelatie heeft met dat grotere gebied maar ook zijn actuele *splendid isolation* ontleent aan een blijvend natuurlijke omgeving.

3 Neem de aanbevelingen die in de verkenning zijn samengebracht in de Integrale Inrichtingsschets (blz 54) als basis voor het bestemmingsplan. Ons voorstel is dat bestemmingsplan twee uitgangspunten mee te geven, namelijk (a) streng op de bescherming van fysieke kenmerken en waarden, zowel architectonisch als landschappelijk en (b) flexibel ten aanzien van exploitatie en gebruik. Wees kraakhelder over de vraag welke kwalitatieve eisen er aan het ensemble zijn gesteld en binnen welke contouren de exploitatie moet plaatsvinden. Schrijf niet vóór welke vormen van gebruik gewenst zijn, maar geef een bandbreedte van exploitatie die aansluit bij de historische waarden van het complex en de onderlinge verbondenheid van gebouwen en omgeving.

4 Ontwikkel een strategie waarmee volgende eigenaren/huurders/gebruikers van delen of geheel kunnen worden geselecteerd en laat je inspireren door de wijze waarop grote monumentale ensembles als Paleis Soestdijk, het Marine-etablissement Amsterdam en de Kolonie van Weldadigheid te Veenhuizen (alle recentelijk of nog steeds eigendom van het Rijk en thans in transitie naar nieuwe eigenaren) worden of zijn vervreemd en herontwikkeld. Start een vergelijkend onderzoek naar de overeenkomsten en verschillen met Zonnestraal.

5 Maak een restauratie- en beheerplan waarin zowel de gebouwde als de landschappelijke componenten van Zonnestraal in samenhang met elkaar figureren en neem dat plan over in het Management Plan van de nominatie. De verkenning van MTD zet de argumenten en componenten over het landschap van Zonnestraal op een rij op de schaal van hele ensemble. Een doorvertaling naar cruciale details is nodig om het werk uitvoerbaar te maken. Maak een meerjarenbegroting voor herstelwerkzaamheden en begin met 'laaghangend fruit', waarschijnlijk het landschappelijke deel van de restauratieopgave.

6 Voorzie u van onafhankelijke deskundigheid over de wijze waarop u de geïntegreerde restauratie en herontwikkeling van Zonnestraal in het licht van de UNESCO-status en in het verlengde van de OUV ter hand neemt of ter hand laat nemen. Dit project en zijn beoogde status als wereldmonument rechtvaardigt een vorm van kwaliteitsborging met een specifiek karakter. We denken aan een kwaliteits- of expertteam, dat bijvoorbeeld namens de Commissie voor Welstand en Monumenten adviseert aan de voorkant van het planproces. Zo'n team bestaat minstens uit een restauratiearchitect, een landschapsarchitect, een erfgoeddeskundige en een exploitatiedeskundige. Met de instelling van zo'n team geeft u als mogelijk *sitholder* naar buiten toe een helder signaal af dat u

Datum
3 januari 2017

Kenmerk
CRa-20161227

vooruitlopend op de nominatie de kwaliteitsbewaking van dit wereldmonument secuur hebt georganiseerd.

De Arbeids- en Nazorgkolonie die bekend staat als Sanatorium Zonnestraal is een UNESCO-status zeker waard. De verkenning heeft op basis van de analyse en de OUV van Zonnestraal vorm gekregen. Ons pleidooi is de landschappelijke setting en de essentiële componenten daarvan volwaardig mee te nemen in de verdere ontwikkeling van het nominatiedossier en de toekomst van Zonnestraal. Het College van Rijksadviseurs hoopt u met dit advies van dienst te zijn geweest en spreekt bij deze uit dat het u graag blijft adviseren over de volgende levensfase als werelderfgoed. We wensen u veel succes met het proces dat moet leiden tot een volwaardig nominatiedossier.

Hoogachtend en met een hartelijke groet,

Het College van Rijksadviseurs,

Floris Alkemade

Berno Strootman

Daan Zandbelt